

Marcin Tadeusz Łukaszewski

Stan badań nad życiem i działalnością Wojciecha Łukaszewskiego (1936-1978)

Seminare. Poszukiwania naukowe 34, 351-365

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARCIN TADEUSZ ŁUKASZEWSKI

Wydział Nauk Historycznych i Społecznych UKSW, Warszawa

STAN BADAŃ NAD ŻYCIEM I DZIAŁALNOŚCIĄ WOJCIECHA ŁUKASZEWSKIEGO (1936–1978)

1. WPROWADZENIE

Stan badań nad życiem i działalnością Wojciecha Łukaszeńskiego (ur. 10 III 1936, Częstochowa; zm. 13 IV 1978, tamże) — kompozytora (wychowanka T. Szeligowskiego i T. Paciorkiewicza w PWSM w Warszawie oraz N. Boulanger w Paryżu), krytyka muzycznego, pedagoga i działacza muzycznego — opisałem już wcześniej w kilku publikacjach¹, miały one jednak pod tym względem charakter pobieżny i ogólny. Wskazałem w nich na obecność określonego piśmiennictwa o kompozytorze, nie omawiając szerzej żadnej z tych publikacji. Do podjęcia szczegółowego opisu stanu badań nad życiem i twórczością W. Łukaszeńskiego skłoniło mnie pojawienie się w 2012 r. dwóch prac dyplomowych jemu poświęconych, wcześniej zaś kilku artykułów naukowych. Można odnotować zainteresowanie twórczością W. Łukaszeńskiego, choć stan ten jest daleki od ideału.

Piśmiennictwo o W. Łukaszeńskim obejmuje szereg zróżnicowanych publikacji oraz kilka niepublikowanych prac dyplomowych. W pierwszym rzędzie są to prace magisterskie, monografia o kompozytorze, artykuły naukowe i popularno-naukowe, hasła biograficzne w słownikach i encyklopediach, strony internetowe oraz wzmianki w różnego rodzaju publikacjach. Aktualizowany na bieżąco wykaz piśmiennictwa o kompozytorze znajduje się na poświęconej jemu stronie internetowej².

¹ M.T. Łukaszeński, *Wprowadzenie*, w: W. Łukaszeński, *Literackie interludia. Recenzje, sprawozdania, refleksje, wywiady*, red. M.T. Łukaszeński, Musica Sacra Edition, Warszawa 2009, s. 12–16; M. Łukaszeński, *Życie i działalność Wojciecha Łukaszeńskiego*, w: *Między muzykologiczną refleksją a pedagogiczną pasją. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Leonowi Markiewiczowi w osiemdziesiątą urodziny*, red. G. Darlak i in., AM im. K. Szymanowskiego, Katowice 2008, s. 296–299; tenże, *Concertino Wojciecha Łukaszeńskiego jako przykład łączenia tradycji z nowoczesnością*, w: *Edukacja Muzyczna V*, red. M. Popowska, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, AJD, Częstochowa 2010, s. 13–15.

² Strona internetowa o W. Łukaszeńskim, <lukaszewski.waw.pl/index.php?page=bibliography>, (data dostępu: 30.10.2012).

2. PRACE MAGISTERSKIE

Dotychczas o Łukaszewskim powstało pięć prac dyplomowych: Marii Bączyńskiej-Rajchel, Beaty Jurgi, Marcina Łukaszewskiego, Agnieszki Środowskiej i Karola Lipińskiego-Brańki. Praca Marii Bączyńskiej-Rajchel³ była pierwszą pracą magisterską podejmującą badania nad twórczością Łukaszewskiego, a jednocześnie pierwszym po śmierci kompozytora tak obszernym ujęciem, zawierającym opis dziejów życia, charakterystykę twórczości i — stanowiący zasadniczą część pracy, zgodny z jej tytułem — katalog tematyczny, w którym autorka umieściła podstawowe informacje o utworach, opatrując je incipitami nutowymi i krótkimi komentarzami. Praca ta stanowiła na wiele lat (do czasu opublikowania książki M. Łukaszewskiego⁴) główne źródło wiedzy o W. Łukaszewskim.

Późniejsza o osiem lat praca magisterska Beaty Jurgi⁵ jest poświęcona twórczości chóralnej W. Łukaszewskiego. Autorka omawia w niej utwory na chór mieszany: *Nazywam ciebie morze*, *Tysiąclecie*, *Catulli Carmina*, *Pieśń o żołnierzach z Westerplatte*, *Tryptyk ludowy*, *Nike* oraz *Dwie pieśni* na chór chłopięcy i *Mazowsze* na chór męski. Praca magisterska M. Łukaszewskiego⁶ została natomiast poświęcona twórczości fortepianowej i objęła — obok biografii kompozytora i charakterystyki jego twórczości — analizy wszystkich utworów na fortepian solo i dwóch wersji *Concertina* na fortepian i orkiestrę.

Karol Lipiński-Brańka podjął badania nad problematyką skrzypiec w twórczości W. Łukaszewskiego, a wyniki swoich dociekań ogłosił w pracy dyplomowej pt. *Skrzypce w twórczości kompozytorskiej Wojciecha Łukaszewskiego (1936–1978)*⁷. Obok krótkiego rozdziału poświęconego biografii kompozytora i przeglądu jego dorobku twórczego, znalazły się w pracy cztery rozdziały poświęcone analizie następujących utworów: *Utwór na kwartet smyczkowy*, *Exposition* na skrzypce solo, dwa utwory na skrzypce i fortepian — *Kaprys* i *Divertimento* oraz *Musica per archi* na orkiestrę smyczkową. Autor podaje ogólne informacje o każdym z omawianych utworów, a następnie koncentruje uwagę na analizie formy i środków skrzypcowej techniki gry.

³ M. Bączyńska-Rajchel, *Katalog tematyczny dzieł Wojciecha Łukaszewskiego*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. L. Markiewiczza, mps, WSP, Częstochowa 1981.

⁴ M. Łukaszewski, *Wojciech Łukaszewski. Życie i twórczość*, WSP, Częstochowa 1997.

⁵ B. Jurga, *Twórczość chóralna a cappella Wojciecha Łukaszewskiego*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. E. Bogusławskiego, mps, WSP, Częstochowa 1989.

⁶ M. Łukaszewski, *Twórczość fortepianowa Wojciecha Łukaszewskiego*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. B. Kawalli, wydruk komputerowy, AMFC, Warszawa 1996.

⁷ K. Lipiński-Brańka, *Skrzypce w twórczości kompozytorskiej Wojciecha Łukaszewskiego (1936–1978)*, praca dyplomowa napisana pod kierunkiem ad. dra A. Ładomirskiego, wydruk komputerowy, AM im. K. Lipińskiego, Wrocław 2012.

W 2012 roku powstała kolejna praca dyplomowa poświęcona Łukaszewskiemu, pióra Agnieszki Środowskiej⁸. Autorka w pierwszym rozdziale omawia tło historyczno-kulturowe i twórczość pieśniarską kompozytorów polskich w latach 1953–1963. W drugim przedstawia zarys życia i twórczości Łukaszewskiego, omawia również cechy jego twórczości, w tym dorobku pieśniarskiego. Trzeci natomiast rozdział został poświęcony problematyce wczesnych pieśni kompozytora. A. Środowska omawia teksty pieśni, ich formę, a następnie podejmuje analizę związków słowno-muzycznych na przykładzie pieśni *Smutną jest dusza moja*. Autorka dołączyła do pracy szereg aneksów: spis kompozycji, wywiad z synem Łukaszewskiego — Marcinem, fragment rękopisu życiorysu kompozytora i partytury analizowanych pieśni.

3. PUBLIKACJE KSIĄŻKOWE

Książka Marcina Łukaszewskiego⁹ była pierwszą książkową monografią o kompozytorze. Składa się ona z trzech części. W pierwszej (*Życie i twórczość*) zamieszczono biografię kompozytora ujętą w trzech rozdziałach: I. *Dzieciństwo i młodość. Początki nauki muzyki (1936–1960)*, II. *Warszawa — Paryż. Lata studenckie (1960–1967)*, III. *Powrót do Częstochowy (1967–1978)*. Część drugą stanowią wspomnienia o Łukaszewskim. Napisali je nauczyciele Łukaszewskiego (Tadeusz Paciorkiewicz i Witold Rudziński), kompozytorzy i teoretycy — koledzy ze studiów w PWSM w Warszawie (Marian Borkowski, Szabolcs Esztényi, Jan Fotek, Bernadetta Matuszczak, Izabela Pacewicz, Zbigniew Popielski, Marian Sawa) i w Paryżu (Gil Miranda), współpracownicy i uczniowie z częstochowskiej szkoły muzycznej oraz przyjaciele i znajomi z czasów częstochowskich (Maria Bączyńska-Rajchel, Henryk Czarniawski, Iwona Czarny, Andrzej Grądzan, Elżbieta Kamkow, Kazimierz Kloś, Barbara Łągiewka, Adam Mroczek, Stanisław Sobieraj, Józef Stępień, Zofia Wawrzynowicz, Czesław Wieczorek, Janusz Yanina-Iwański). W trzeciej części zamieszczono katalog tematyczny dzieł W. Łukaszewskiego. Stanowi on bogatsze ujęcie od katalogu M. Bączyńskiej-Rajchel, ponieważ uwzględnia również utwory nieukończone, utwory młodzieńcze, a także pełną (do roku 1993) dokumentację koncertów.

Z kolei książka *Muzyczne interludia*, to pierwsze, kompletne wydanie zebranych prac publicystycznych Łukaszewskiego¹⁰, obejmujących łącznie 126 recenzji i siedem wywiadów. Były to w większości recenzje z koncertów odbywających się w Filharmonii Częstochowskiej, publikowane w „Życiu Częstochowy”

⁸ A. Środowska, *Młodzieńcze pieśni Wojciecha Łukaszewskiego*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem prof. KUL dr hab. B. Gogol-Droźniakiewicz, wydruk komputerowy, AM im. S. Morniuszki, Gdańsk 2012.

⁹ M. Łukaszewski, *Wojciech Łukaszewski...*

¹⁰ W. Łukaszewski, *Literackie interludia...*

oraz kilka większych recenzji z festiwalu Jeunesses Musicales i Polskiego Festiwalu Skrzypcowego im. G. Bacewicz, publikowanych w „Ruchu Muzycznym”. Ponadto zamieszczono kilka wcześniej niepublikowanych sprawozdań Łukaszeńskiego, a także jego komentarz do pracy dyplomowej, którą była kantata *De morte Boleslavi Carmina*. Całość poprzedza komentarz M. Łukaszeńskiego, zawierający podstawowe informacje biograficzne, stan badań oraz analizę stylu pisarskiego kompozytora.

4. ARTYKUŁY NAUKOWE

Dotychczas powstało dziewięć artykułów naukowych poświęconych życiu i twórczości W. Łukaszeńskiego. Napisało je pięciu autorów: Grażyna Serdak, Wanda Malko, Marcin Łukaszeński, Elżbieta Jasińska-Jędrasz i Aleksandra Kłaput-Wiśniewska.

Artykuł Wandy Malko¹¹, opublikowany w „Almanachu Częstochowy”, był pierwszym większym artykułem omawiającym życie i działalność W. Łukaszeńskiego. W. Malko dobrze знаła jego twórczość, napisała o nim szereg artykułów popularno-naukowych¹², omówienia do programów koncertów odbywających się w Filharmonii Częstochowskiej, podczas których prezentowano twórczość Łukaszeńskiego, wygłaszała prelekcje podczas tychże koncertów. W artykule omawia dzieje życia i twórczość kompozytora, przytacza szereg cytatów z wywiadów z Łukaszeńskim, a także opinię N. Boulanger o Łukaszeńskim, podaje spis utworów i bibliografię. Poza wskazaniem na pracę magisterską M. Bączyńskiej-Rajchel, bibliografia w artykule W. Malko obejmuje jednak wyłącznie publicystykę prasową z lat 1971–1977, przeważnie z prasy lokalnej — „Życia Częstochowy”, „Gazety Częstochowskiej” czy śląskiej „Trybuny Robotniczej”. W. Malko podała jednak błędną datę urodzenia kompozytora (16 zamiast 10 marca 1936, którą później powielano w innych publikacjach wydawanych przez Towarzystwo Przyjaciół Częstochowy¹³).

Z kolei artykuł Grażyny Serdak sytuuje twórczość Łukaszeńskiego na tle polskiej muzyki współczesnej. Autorka podaje podstawowe informacje biograficzne o kompozytorze, a następnie koncentruje się na ogólnej charakterystyce jego twórczości¹⁴.

¹¹ W. Malko, *Biografie kompozytorów częstochowskich. Wojciech Łukaszeński*, Almanach Częstochowy (1989)2, s. 29–34.

¹² Więcej na ten temat w rozdziale 6. *Publicystyka muzyczna*, w niniejszym artykule.

¹³ Więcej na ten temat w rozdziale 5. *Źródła encyklopedyczne*, tamże.

¹⁴ G. Serdak, *Twórczość Wojciecha Łukaszeńskiego na tle polskiej muzyki współczesnej*, w: *Częstochowa i jej miejsce w kulturze polskiej*, red. A. Zakrzewski, WSP, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Częstochowie, Częstochowa 1990, s. 190–215.

Twórczości fortepianowej W. Łukaszeńskiego są poświęcone dwa artykuły Marcina Łukaszeńskiego. Pierwszy z nich¹⁵ dotyczy muzyki na fortepian solo i jej aspektów dydaktycznych (omówiono: *Fugę a-moll*, *Preludium*, dwie sonatiny, trzy cykle wariacji, *Toccatę*), zaś drugi¹⁶ jest obszerną analizą pierwszej wersji *Concertina* na fortepian i orkiestrę. Ponadto, w obu tych artykułach zawarto krótką biografię kompozytora, a w drugim z nich także najważniejsze informacje dotyczące stanu badań nad jego twórczością. Autor poświęcił również W. Łukaszeńskiemu dwa inne artykuły, w których koncentruje się przede wszystkim na zarysowaniu dziejów życia i twórczości swojego ojca¹⁷. Omawia także dzieje częstochowskiej szkoły muzycznej, poświęcając część tego artykułu działalności pedagogicznej W. Łukaszeńskiego¹⁸.

Ciekawych informacji dostarcza artykuł Aleksandry Kłaput-Wiśniewskiej¹⁹, która zbadała i porównała dwa cykle utworów — Marka Minkova i W. Łukaszeńskiego, napisane do tekstów Federico Garcia-Lorki. Autorka przeprowadziła analizę tych utworów pod kątem obecności w nich stylu *cante jondo*. W pierwszej części artykułu omawia zagadnienie śpiewu *cante jondo*, wskazuje na jego genezę, przytacza wypowiedzi F. Garcia-Lorki, którego poezja stała się inspiracją do napisania utworów wokalnie-instrumentalnych obu twórców, w przypadku W. Łukaszeńskiego cyklu *Pieśni księżycy* na mezzosopran, głos recytujący i zespół kameralny.

Elżbieta Jasińska-Jędrasz²⁰, oprócz przedstawienia podstawowych informacji biograficznych, opisuje w swoim artykule zbiory archiwalne po Łukaszeńskim, przekazane przez rodzinę kompozytora do Archiwum Kompozytorów Polskich BUW. Autorka opisuje, jakiego rodzaju są to zbiory, podaje na końcu artykułu ich skrócony wykaz. Wskazuje również na istniejące piśmiennictwo, jednak jest ono niepełne, ponieważ autorka nie odnotowała artykułów naukowych, pisząc: „Bibliografia dotycząca sylwetki kompozytora, poza hasłami encyklopedycz-

¹⁵ M. Łukaszeński, *Charakterystyka twórczości fortepianowej i pedagogicznej Wojciecha Łukaszeńskiego*, w: *Pedagogika* VII, red. S. Podobiński i R. Derbis, Prace Naukowe WSP w Częstochowie, WSP, Częstochowa 1998, s. 95–111.

¹⁶ Tenże, *Concertino Wojciecha Łukaszeńskiego...*, s. 9–52.

¹⁷ M.T. Łukaszeński, *Wojciech Łukaszeński — kompozytor, pedagog, organizator życia muzycznego*, Saeculum Christianum (1999)2, s. 123–138; tenże, *Życie i działalność Wojciecha Łukaszeńskiego*, w: *Między muzykologiczną refleksją...*, s. 296–311.

¹⁸ Tenże, *Działalność Zespołu Szkół Muzycznych w Częstochowie w latach 1945–1985*, w: *Edukacja Muzyczna I*, red. M. Popowska, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, AJD, Częstochowa 2005, s. 125–159.

¹⁹ A. Kłaput-Wiśniewska, *Cante jondo w pieśniach do słów F.G. Lorki Wojciecha Łukaszeńskiego i Marka Minkova*, w: *Dzieło muzyczne i jego konteksty* (5), red. A. Nowak, Prace Zbiorowe nr 29, AM im. F. Nowowiejskiego, Bydgoszcz 2009, s. 243–254.

²⁰ E. Jasińska-Jędrasz, *Wojciech Łukaszeński — postać, którą warto przybliżyć*, w: *Biblioteka Muzyczna. Music Library 2007–2009*, red. S. Hrabia, A. Spóz, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich — Sekcja Bibliotek Muzycznych, Warszawa 2010, s. 133–144.

nymi, zamyka się we wspomnieniach, recenzjach i artykułach prasowych²¹. Wspomina także o książce M. Łukaszeńskiego, na której opiera swój artykuł. W przypisie odnotowuje istnienie trzech prac magisterskich²². W odniesieniu do książki *Muzyczne interludia. Recenzje, sprawozdania, refleksje, wywiady* pisze jedynie, że dotarła ona do jej rąk już po napisaniu artykułu²³.

Szeregu informacji o W. Łukaszeńskim dostarcza książka Henryka Czarniawskiego²⁴. W tej publikacji autor zamieścił kilka zróżnicowanych tekstów związanych z muzyką. Dwa obszernie rozdziały poświęcił zaprzyjaźnionym rodzinom muzyków: Frankiewiczów z Białegostoku, Dvarionasów z Litwy, zaś jeden rozdział — rodzinie Łukaszeńskich z Częstochowy i Warszawy²⁵. Wspomnieniowo-publicystyczny charakter tej książki nie pozwala jej zaliczyć do prac o charakterze naukowym, jednak ze względu na jej obszerną treść omawiam tę publikację w rozdziale poświęconym artykułom naukowym. W części o W. Łukaszeńskim²⁶ Czarniawski omawia jego życiorys, wyróżniając w nim podrozdziały: *Droga do dyplomu, Konfrontacje i studia zagraniczne, Między powołaniem a walką o byt*, a następnie przytacza wspomnienie *Tam chciałem dotrzeć, dokąd dobrzy przybyli utrudzeni*, pierwotnie opublikowane w książce M. Łukaszeńskiego²⁷.

5. ŹRÓDŁA ENCYKLOPEDYCZNE

Hasła o Łukaszeńskim zamieszczają następujące źródła encyklopedyczne: *Encyklopedia muzyczna PWM*, słownik *Kompozytorzy polscy 1918–2000*, *Leksykon polskich muzyków pedagogów*, brytyjskie wydanie encyklopedii biograficznej *International Who's Who in Music and Musicians*²⁸, *Przewodnik po muzyce fortepianowej*, jak również publikacje o charakterze encyklopedycznym o Częstochowie: *Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej*, książki Bogdana Snocha (*Mały leksykon miasta i Mała encyklopedia Częstochowy*) i Juliusza Sętowskiego (*Cmentarz Kule w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*). Hasła te zaczęły się pojawiać w publikacjach tego typu dopiero od 1995 roku (z wyjątkiem *Who's Who*). Wiele lat wcześniej starania W. Rudzińskiego, aby hasło o Łukaszeńskim

²¹ Tamże, s. 133.

²² Por. tamże, s. 133, przyp. nr 5.

²³ Por. tamże, s. 133, przyp. nr 4.

²⁴ H. Czarniawski, *Muzyka w moim życiu (zwierzenia nieprofesjonalne)*, Polihymnia, Lublin 2007.

²⁵ Tamże, rozdział *Muzyczna sztafeta W. M. P. J. M. W. J. Łukaszeńskich*, s. 243–279.

²⁶ Por. tamże, s. 243–261.

²⁷ Por. M. Łukaszeński, *Wojciech Łukaszeński...*, s. 79–83.

²⁸ *Łukaszeński, Wojciech*, w: *International Who's Who in Music and Musicians' Directory*, 9th. Edition, International Biographical Centre, Cambridge 1978. Brytyjska edycja, zawierająca krótki biogram Łukaszeńskiego, ukazała się krótko po śmierci kompozytora.

znalazło się w *Almanachu polskich kompozytorów współczesnych* M. Hanuszewskiej i B. Schaeffera²⁹ — przez wiele lat jedynym kompendium tego typu o kompozytorach polskich — nie przyniosły rezultatu³⁰.

W piątym tomie *Encyklopedii muzycznej PWM*³¹ zamieszczono skromne hasło zawierające podstawowe informacje o kompozytorze z jednozdaniową charakterystyką twórczości („Styl Ł. ewoluował od neoklas. stylizacji poprzez techniki aleatoryczne do programowej zwięzłości form; odznacza się intymnością i nastrojowością”) oraz wykazem ważniejszych kompozycji. Zwraca uwagę brak bibliografii.

*Mały leksykon miasta*³² jest mini-encyklopedią napisaną przez jednego autora — Bogdana Snocha. Krótkie hasła, ułożone alfabetycznie, dotyczą zarówno osób związanych z Częstochową, jak i różnych przejawów życia społecznego i dziejów Częstochowy. Autor umieścił w książce także hasło o W. Łukaszewskim. Podaje w nim najważniejsze informacje biograficzne (błędna data urodzenia — 16 zamiast 10 marca 1936 i ten sam błąd powieliła w *Małej encyklopedii Częstochowy*³³). Omawiając twórczość kompozytorską, autor wymienia wybrane nagrody, podaje informację o napisaniu przez Łukaszewskiego muzyki do sztuk teatralnych, wystawianych na deskach częstochowskiego Teatru Dramatycznego im. A. Mickiewicza, wymienia w ujęciu liczbowym utwory według obsady (jednakże liczby przez niego podane nie uwzględniają utworów wówczas nieukończonych, a obecnie uzupełnionych przez drugiego z synów kompozytora — Pawła i wydanych drukiem). O technice kompozytorskiej Snoch pisze jednym zdaniem, że „prezentowała szeroki wachlarz środków warsztatowych”³⁴. Z kolei *Mała Encyklopedia Częstochowy* tego autora zawiera hasło w większości oparte na wcześniejszej jego publikacji, jednakże nieco skrócone w porównaniu z pierwotną wersją. W obu ww. publikacjach B. Snoch nie podaje wykazu utworów i bibliografii. Natomiast w dwóch kolejnych wydawnictwach tego typu, napisanych przez B. Snocha wspólnie ze Stanisławem Podobińskim³⁵, nie ma już ani słowa o Łukaszewskim, choć w wydawnictwie oznaczonym jako tom II znajdu-

²⁹ M. Hanuszewska, B. Schaeffer, *Almanach polskich kompozytorów współczesnych*, wyd. III, PWM, Kraków 1982.

³⁰ Por. M. Łukaszewski, *Wojciech Łukaszewski...*, s. 8.

³¹ P. Gago, *Łukaszewski Wojciech*, w: *Encyklopedia muzyczna PWM*, część biograficzna pod red. E. Dziębowskiej, tom 5 — kłł, PWM, Kraków 1997, s. 470.

³² B. Snoch, *Mały leksykon miasta*, Towarzystwo Przyjaciół Częstochowy, Częstochowa [1995], s. 62–63.

³³ Por. tenże, *Mała encyklopedia Częstochowy*, Towarzystwo Przyjaciół Częstochowy, Częstochowa 2002, s. 107.

³⁴ Tamże, s. 63.

³⁵ B. Snoch, S. Podobiński, *Encyklopedyczny słownik regionu częstochowskiego*, [tom I], WSP, Częstochowa 2000.

ją się hasła o innych muzykach Częstochowy i regionu: J. Cichoniu, L. Jelonku, E. Mąkoszy i E. Reszke³⁶.

W innej publikacji o charakterze encyklopedycznym, *Słowniku biograficznym ziemi częstochowskiej*³⁷, zamieszczono hasło o Łukaszewskim zawierające bardziej szczegółowe niż w publikacjach B. Snocha informacje biograficzne, wraz z podaniem wszystkich nagród za kompozycje, wykazem krajowych i zagranicznych festiwali, podczas których prezentowano utwory Łukaszewskiego, charakterystyką twórczości, pełnym spisem utworów i wyczerpującą bibliografią. W roku 1998 było to najobszerniejsze hasło encyklopedyczne o Łukaszewskim.

Z kolei książka Juliusza Sętowskiego³⁸ jest poświęcona monografii częstochowskiego cmentarza Kule i zawiera biogramy spoczywających tam znanych częstochowian. Hasło o Łukaszewskim zawiera więcej informacji niż *Encyklopedia muzyczna PWM* i publikacje B. Snocha. We wstępie do hasła J. Sętowski podaje również kilka informacji o ojcu kompozytora — Antonim (również pochowanym na cmentarzu Kule, w tym samym, rodzinnym grobowcu). W dalszej części podano analogiczne jak w innych hasłach o Łukaszewskim informacje biograficzne, poszerzone o krótką charakterystykę jego działalności na stanowisku dyrektora szkoły muzycznej i podkreślono inne związki z Częstochową (współpraca z teatrem, filharmonią, redakcjami prasowymi, organizacja koncertów, udział w jury konkursów muzycznych, napisanie melodii kuranta na wieżę częstochowskiego ratusza — siedziby Muzeum Częstochowskiego). W bibliografii odnotowano *Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej*, książkę M. Łukaszewskiego oraz wzmiankę z „Życia Częstochowy” (1978 nr 13, s. 7) dotyczącą ojca kompozytora. Autor podaje również, co zrozumiałe w tego typu przewodniku, dokładną lokalizację nagrobka kompozytora.

Nieco obszerniejsze hasło o Łukaszewskim zamieszczono w słowniku *Kompozytorzy polscy 1918–2000*³⁹. Hasło to zawiera informacje biograficzne, krótką charakterystykę twórczości, wykazy nagród kompozytorskich, odznaczeń państwowych, ważniejszych kompozycji, dyskografię (do roku 1999) i bibliografię (do roku 2001).

³⁶ Tychże, *Słownik encyklopedyczny regionu częstochowskiego*, tom II, WSP, Częstochowa 2001.

³⁷ M. Łukaszewski, *Łukaszewski Wojciech (1936–1978), kompozytor, pedagog, krytyk muzyczny*, w: *Słownik biograficzny ziemi częstochowskiej*, tom I, red. A.J. Zakrzewski, WSP, Częstochowa 1998, s. 77–80.

³⁸ J. Sętowski, *Cmentarz Kule w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*, AJD, Częstochowa 2005, s. 181.

³⁹ M.T. Łukaszewski, *Łukaszewski Wojciech*, w: *Kompozytorzy polscy 1918–2000*, red. M. Podhajski, tom II: *Biogramy*, AM im. S. Moniuszki w Gdańsku, AM im. F. Chopina w Warszawie, Gdańsk–Warszawa 2005, s. 548–550.

Natomiast w *Leksykonie polskich muzyków pedagogów*⁴⁰, chronologicznie najnowszej publikacji tego typu spośród omawianych, umieszczono hasło biograficzne bez wykazu kompozycji. Obok podstawowych danych biograficznych, dotyczących wykształcenia (podano nazwiska pedagogów Łukaszewskiego), pracy zawodowej, w hasle zawarto ogólną informację o twórczości, która ogranicza się do podania danych liczbowych (wskazano liczbę 67 utworów, następnie podano ich gatunki według obsady). Autor z nagród kompozytora uzyskanych za twórczość odnotowuje jedynie I nagrodę za *Nazywam ciebie morze*, a ponadto dołącza informacje o działalności prelegenckiej i publicystycznej W. Łukaszewskiego. Natomiast w literaturze wskazuje jedynie krótką notę o śmierci kompozytora („Ruch Muzyczny” 1978, nr 11, s. 4), artykuł M. Łukaszewskiego w „Saeculum Christianum” oraz hasło w *Encyklopedii muzycznej PWM*. Warto zauważyć, że choć *Leksykon* ukazał się w 2008 r., to prace nad nim trwały od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia i wówczas redaktorzy *Leksykonu* otrzymali materiały do opracowania hasła od rodziny Łukaszewskiego, które później nie były aktualizowane, co tłumaczy pewne braki w tym biografii.

Charakter słownikowy ma również *Przewodnik po muzyce fortepianowej*⁴¹ pióra niżej podpisanego, w którym znalazło się hasło o W. Łukaszewskim, obejmujące — zgodnie z przyjętymi założeniami w tego typu wydawnictwach — krótki biogram, wykaz utworów fortepianowych, a następnie omówienia wybranych dzieł — *Concertina* i solowych kompozycji fortepianowych.

Innym rodzajem źródła jest katalog mikrofilmów Biblioteki Narodowej⁴², w którym umieszczono wykaz zmikrofilmowanych rękopisów muzycznych W. Łukaszewskiego, które na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku zostały przekazane przez rodzinę kompozytora do tej księżnicy.

6. PUBLICYSTYKA MUZYCZNA

Piśmiennictwo popularno-naukowe poświęcone W. Łukaszewskiemu liczy ponad 80 pozycji. Są to publikacje zróżnicowane, obejmujące artykuły, wywiady, wspomnienia, recenzje koncertowe i płytowe oraz drobne wzmianki. Publikacje te są podpisane przez konkretnych autorów, sygnowane inicjałem lub anonimowe. Wśród artykułów popularno-naukowych można odnaleźć zarówno poświęcone wprost W. Łukaszewskiemu, bądź dotyczące różnych przejawów życia muzycznego w Częstochowie, relacje z festiwalu czy informacje o szkole

⁴⁰ *Leksykon polskich muzyków pedagogów urodzonych po 31 grudnia 1870 roku*, red. K. Janczewska-Sołomko, SPAM, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008, s. 295–296.

⁴¹ M.T. Łukaszewski, *Przewodnik po muzyce fortepianowej*, tom I: A–L, PWM, Kraków 2013 [w druku].

⁴² *Katalog mikrofilmów nr 27. Rękopisy muzyczne XIX–XX wieku*, tom 2: L–R, oprac. E. Wąsowska, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2001, s. 32–38.

muzycznej, gdzie w różnych kontekstach pojawia się sylwetka W. Łukaszeńskiego. Ukazywały się one najczęściej na łamach prasy lokalnej („Życia Częstochowy”, „Gazety Częstochowskiej”, „Gazety w Częstochowie” — lokalnego dodatku do „Gazety Wyborczej”, „Nad Wartą”, „Dziennika Częstochowskiego 24 Godziny”, „Niedzieli”, „Aleje3”), w prasie śląskiej („Trybuna Robotnicza”) i ogólnopolskiej, w tym muzycznej („Ruch Muzyczny”, „Twoja Muza”, „Muzyka21”), a także — w kilku przypadkach — w prasie rosyjskiej. Omawiane artykuły zostały napisane między innymi przez następujących autorów: Marka Brzeźniaka⁴³, Sławomira Folfasińskiego⁴⁴, Ryszarda Gabryśa⁴⁵, Andrzeja Grądmiana⁴⁶, Marcina Łukaszeńskiego⁴⁷, Wandę Malko⁴⁸, Zofię Peret-Ziemlańską⁴⁹, Janusza Płoweckiego⁵⁰, Lucjana Prigożyna⁵¹, Kazimierza Rozbickiego⁵², Andrzeja Sułka⁵³, Małgorzatę Szczodrowską⁵⁴ i Tadeusza A. Zielińskiego⁵⁵. Ponadto odnotowano szereg drobnych publikacji prasowych związanych na różnych poziomach z W. Łukaszeńskim, lecz nie podpisanych lub sygnowanych tylko inicjałami. Są to najczęściej anonse i zapowiedzi koncertów, informacje o uzyskanych przez

⁴³ M. Brzeźniak, *Wierny rodzinemu miastu. Piąta rocznica śmierci Wojciecha Łukaszeńskiego*, Trybuna Robotnicza 12 IV 1983.

⁴⁴ S. Folfasiński, *O zagranicznych wojażach i najbliższych planach kompozytorskich*, Gazeta Częstochowska 2–8 XII 1975.

⁴⁵ R. Gabryś, *Polska muzyka współczesna w Częstochowie*, Ruch Muzyczny 7 VII 1974.

⁴⁶ A. Grądmian, *Ulubieńcy bogów umierają młodo. Wspomnienie o Wojciechu Łukaszeńskim*, 24 Godziny Dziennik Częstochowski 29 IV 1993.

⁴⁷ Między innymi: M. Łukaszeński, *Festiwal Muzyki Chóralnej. Pamięci Wojciecha Łukaszeńskiego*, Niedziela 4 I 1998; tenże, *Ocalić od zapomnienia. Wojciech Łukaszeński, Aleje 3*. Częstochowski Dwumiesięcznik Kulturalny (1996)4; tenże, *Twórca kultury muzycznej Częstochowy. W 20. rocznicę śmierci Wojciecha Łukaszeńskiego*, Niedziela 12 IV 1998; tenże, *Wojciech Łukaszeński — kompozytor; pedagog, działacz muzyczny*, część I, Muzyka21 (2001)11, część II, Muzyka21 (2001)12; tenże, *Wojciech Łukaszeński — kompozytor; pedagog, działacz muzyczny*, Śpiewak Śląski, 2006(1–2).

⁴⁸ Między innymi: W. Malko, *Częstochowa to nie tylko festiwale*, Ruch Muzyczny 15 IX 1974; taż, *Koncert kompozytorski Wojciecha Łukaszeńskiego*, Gazeta Częstochowska 5 VI 1973; taż, *Koncert kompozytorski Wojciecha Łukaszeńskiego*, Życie Częstochowy 29 V 1973.

⁴⁹ Z. Peret-Ziemlańska, *Wojciech Łukaszeński (1936–1978). Kompozytor, pedagog, publicysta, organizator życia muzycznego — wspomnienie w 30. rocznicę śmierci*, Twoja Muza (2008/2009)6.

⁵⁰ J. Płowecki, *Laureat nagrody Ministra Kultury. Pieśni do słów Haliny Poświatowskiej komponuje Wojciech Łukaszeński*, Życie Częstochowy 19–20 XI 1977.

⁵¹ L. Prigożyn, *Leningradzkaja Muzykalnaja Wiesna. Rozdzenie tradycji*, Leningradskaja Prawda 28 IV 1971.

⁵² K. Rozbicki, *W kręgu muzyki polskiej*, Głos Pomorza 18 II 1976.

⁵³ A. Sułek, *Wojciech Łukaszeński — twórca zapomniany*, Ruch Muzyczny 25 VII 1993.

⁵⁴ M. Szczodrowska, *Kompozytor i pedagog. Wojciech Łukaszeński*, Życie Częstochowy 9–10 IV 1983; taż, *Wojciech Łukaszeński. Pozostawił po sobie trwałe ślad*, Życie Częstochowy 19–20 III 1988.

⁵⁵ T.A. Zieliński, *IX Wrocławski Festiwal Polskiej Muzyki Współczesnej*, Ruch Muzyczny 16–30 IV 1972.

Łukaszewskiego nagrodach, wiadomości o jubileuszach częstochowskiej szkoły muzycznej⁵⁶. Odrębną grupę publikacji popularno-naukowych stanowią wywiady z kompozytorem⁵⁷.

7. STRONY INTERNETOWE

Najobszerniejszym źródłem internetowym poświęconym Łukaszewskiemu jest strona internetowa www.lukaszewski.waw.pl. Zawiera ona informacje biograficzne o kompozytorze, katalog twórczości, w tym nagrania niektórych utworów. Na stronie zamieszczono również większość wspomnień z książki M. Łukaszewskiego o kompozytorze, bibliografię (z podziałem na książki, artykuły naukowe, popularno-naukowe, prace magisterskie oraz wywiady wraz z pełnym ich tekstem zamieszczonym na stronie), dyskografię, informacje o wydanych utworach, galerię ilustracji (zdjęcia, okładki płyt i nut, pamiątkowe medale itp.) oraz aktualności, w których znajdują się informacje o koncertach czy nowych wydaniach nutowych.

Biografię kompozytora zamieszczają także inne źródła internetowe. Obszerne hasło (zawierające informacje biograficzne, wykaz utworów i bibliografię) znajduje się na stronie popularnej Wikipedii⁵⁸. Hasła o kompozytorze zamieszcza również portal Polskiego Centrum Informacji Muzycznej⁵⁹, za którym to samo hasło przedrukował portal Culture.pl⁶⁰, wydawany pod patronatem Instytutu im. Adama Mickiewicza. Ponadto krótkie hasło o kompozytorze zawiera strona internetowa Polskiego Wydawnictwa Muzycznego⁶¹.

⁵⁶ Wykaz tych publikacji dokumentuje strona internetowa o W. Łukaszewskim, <www.lukaszewski.waw.pl>, (data dostępu: 29.10.2012).

⁵⁷ Między innymi: M. Brzeźniak, *Szkola z przyszłością*, Trybuna Robotnicza 12–13 VI 1976; J. Karkoszka, *Poezja dźwięków*, Trybuna Robotnicza 10–11 IV 1976; T. Kobic, *Kompozytor i pedagog*, Gazeta Częstochowska 29 V 1973; W. Malko, *Tradycja czy awangarda*, Nad Wartą (1977)9.

⁵⁸ Wikipedia. Wolna Encyklopedia, <pl.wikipedia.org/wiki/Wojciech_Lukaszewski>, (data dostępu: 29.10.2012).

⁵⁹ Strona internetowa Polskiego Centrum Informacji Muzycznej, <www.polmic.pl>, (data dostępu: 29.10.2012).

⁶⁰ Strona internetowa portalu Culture.pl, <www.culture.pl>, (data dostępu: 29.10.2012).

⁶¹ Strona internetowa Polskiego Wydawnictwa Muzycznego, <www.pwm.com.pl>, (data dostępu: 29.10.2012).

8. WZMIANKI

Drobne wzmianki o Łukaszewskim można znaleźć w książkach Anny Nowak⁶², Violetty Przech⁶³ i Ewy Kowalskiej-Zajac⁶⁴, w których wprawdzie nie ma żadnych omówień twórczości, jednakże utwory Łukaszewskiego reprezentujące omawiane gatunki zostały odnotowane w wykazach zamieszczonych na końcu tych książek. Kilka drobnych informacji dotyczących twórczości W. Łukaszewskiego zawarła w swojej książce, poświęconej problematyce fresku w muzyce polskiej, Hanna Kostrzewska⁶⁵. Autorka wyszczególnia *Freski wrocławskie* na baryton solo, głos recytujący, chór mieszany i orkiestrę (1969) W. Łukaszewskiego wśród 43 utworów, których tytuł zawiera słowo „fresk”, napisanych przez kompozytorów polskich XX i XXI wieku. Autorka interpretuje ponadto drugi człon tytułu „wrocławskie”, wskazując na konkurs kompozytorski we Wrocławiu, na którym W. Łukaszewski uzyskał wyróżnienie. Głębszej refleksji analitycznej nad tym utworem H. Kostrzewska jednak nie podjęła, koncentrując się na twórczości Z. Kozuba, K. Moszumańskiej-Nazar, G. Pstrokońskiej-Nawratil, M. Sawy, K. Serockiego, J. Stalmierskiego i R. Twardowskiego.

W kilku słowach wspomina o Łukaszewskim Leon Jelonek w książce *Z dziejów życia muzycznego w Częstochowie*⁶⁶. W krótkim rozdziale poświęconym szkole muzycznej odnotowuje fakt objęcia przez niego funkcji dyrektora częstochowskiej szkoły muzycznej i podaje kilka podstawowych informacji biograficznych (m.in. studia w Warszawie i Paryżu), a także informuje o obecności notki o W. Łukaszewskim w *Who's who*.

Drobne informacje o kompozytorze można odnaleźć w monografii Wandy Malko, poświęconej szkolnictwu muzycznemu w Częstochowie⁶⁷. Wspomina ona o W. Łukaszewskim kilkakrotnie, co ma związek z opisem przez nią dziejów tej placówki. Stąd znajdujemy informacje o przejściu przez Łukaszewskiego funkcji dyrektora szkoły⁶⁸ oraz podejmowanych przez niego działaniach na tym stanowisku. W innym miejscu autorka wymienia W. Łukaszewskiego wśród absolwentów szkoły (w gronie kompozytorów, do których zalicza też Sławomira Czarnieckiego, Pawła Łukaszewskiego, Iwonkę B. Szymańską i Juliusza Łu-

⁶² A. Nowak, *Współczesny koncert polski. Przemiany gatunku*, AM im. F. Nowowiejskiego, Bydgoszcz 1997, s. 305–306.

⁶³ V. Przech, *Polska twórczość na fortepian solo 1956–1985. Nowatorskie kierunki i techniki*, AM im. F. Nowowiejskiego, Bydgoszcz 2004, s. 312.

⁶⁴ E. Kowalska-Zajac, *XX-wieczny kwartet smyczkowy w twórczości kompozytorów polskich — przemiany, nurty, idee*, AM im. G. i K. Bacewiczów, Łódź 2005, s. 195 i 208.

⁶⁵ H. Kostrzewska, *Fresk w muzyce polskiej XX i XXI wieku. W poszukiwaniu differentia specifica*, AM im. I.J. Paderewskiego, Poznań 2012, s. 8, 54–55.

⁶⁶ L. Jelonek, *Z dziejów życia muzycznego w Częstochowie*, WSP, Częstochowa 1995, s. 66.

⁶⁷ W. Malko, *100 lat szkolnictwa muzycznego w Częstochowie 1904–2004*, OPK *Gaude Mater*, Częstochowa 2004.

⁶⁸ Por. tamże, s. 95.

ciuka)⁶⁹. Ponadto wspomina o W. Łukaszewskim, opisując sukcesy uczniów szkoły (gdy kompozytor był jednym z nich), omawiając działalność koncertową szkoły, wskazując również na koncerty kompozytorskie zorganizowane z okazji kolejnych jubileuszy szkoły i rocznic śmierci Łukaszewskiego⁷⁰.

W kolejnym zeszycie „Almanachu Częstochowy” (1993) zamieszczono kalendarium ważniejszych wydarzeń i faktów z dziejów Częstochowy⁷¹. Podaje ono jednozdaniową wzmiankę o urodzeniu się W. Łukaszewskiego w 1936 r., powielając wcześniejszy błąd z artykułu W. Malko w „Almanachu Częstochowy” (1989) w dacie urodzenia (16 zamiast 10 marca 1936)⁷². Z kolei Janusz Pawlikowski w swoim *Kalendarium częstochowskim*⁷³, przy dniu 13 kwietnia 1978, podaje informację o śmierci W. Łukaszewskiego i zamieszcza krótki biogram, w którym podkreśla związki kompozytora z Częstochową (autorstwo kuranta na ratuszowej wieży, kierowanie szkołą muzyczną, współpraca z Częstochowskim Towarzystwem Muzycznym, działalność publicystyczna), mniej uwagi poświęcając natomiast twórczości kompozytorskiej. Ponadto o Łukaszewskim można znaleźć kilka informacji w publikacji albumowej J. Pawlikowskiego, napisanej wspólnie z Jacentym Dędkiem, poświęconej Częstochowie⁷⁴.

Wzmianki o W. Łukaszewskim można również znaleźć w pracy poświęconej festiwalowi im. G. Bacewicz, napisanej przez Marylę Renat⁷⁵. Autorka powołuje się w swoim tekście na artykuły W. Łukaszewskiego o tym festiwalu (publikowane w „Ruchu Muzycznym”) i przytacza cytaty z tych publikacji.

Informacje poświęcone Łukaszewskiemu znalazły się ponadto w książce o Halinie Poświatowskiej⁷⁶. Kompozytor rozpoczął pracę nad cyklem pieśni do jej wierszy, jednakże jego przedwczesna śmierć w 1978 r. udaremniła te plany. We wzmiankowanej publikacji znalazł się cytat z wypowiedzi kompozytora, który mówił o swoich planach kompozytorskich („Życie Częstochowy” 1977, nr 273), a także z książki M. Łukaszewskiego, w której znalazły się informacje o nadmienionym powyżej cyklu pieśni.

⁶⁹ Por. tamże, s. 125.

⁷⁰ Por. tamże, s. 150–153.

⁷¹ *Kalendarium*, oprac. M. Batorek, Almanach Częstochowy (1993)6, s. 105.

⁷² Por. tamże, s. 112.

⁷³ *Kalendarium częstochowskie, czyli wybór dat z historii miasta i jego mieszkańców od roku 1220*, oprac. J. Pawlikowski, Wydawnictwo Kropka, Częstochowa 2001, s. 73.

⁷⁴ Por. J. Dędek, J. Pawlikowski, *Częstochowa dla każdego*, Dziennik Zachodni — Oddział w Częstochowie, Katowice–Częstochowa 1999, s. 78.

⁷⁵ M. Renat, *Polski Festiwal Skrzypcowy im. Grażyny Bacewicz w Częstochowie 1968–1987. Dzieje, recepcja, profile*, WSP, Częstochowa 2003.

⁷⁶ Por. E. Wróbel, *Ślady istnienia, znaki pamięci — Halina Poświatowska i Częstochowa*, w: *Halina Poświatowska. Czytanie wielokrotne*, red. A. Czajkowska, E. Hurnikowa, A. Wypych-Gawrońska, Muzeum Częstochowskie, Częstochowa 2010, s. 175.

Omówione powyżej pozycje niewiele wnoszą do piśmiennictwa o Łukaszewskim. Mają jednak wartość informacyjną, wskazując, że postać kompozytora została dostrzeżona i odnotowana w tych publikacjach.

9. PODSUMOWANIE

Piśmiennictwo o W. Łukaszewskim wydaje się bogate i zróżnicowane. Istnieją jednak obszary dotąd niezbadane. Nie podejmowano badań nad twórczością symfoniczną, w niewielkim zakresie pisano o utworach kameralnych i wokально-instrumentalnych, nie badano również partytur z zakresu muzyki teatralnej. Warto pokusić się o stworzenie „portretu psychologicznego” kompozytora — na podstawie wywiadów z nim przeprowadzonych, wspomnień, listów czy samych utworów w kontekście biograficznym, analizowanych na przykład pod kątem doboru tekstów literackich do dzieł wokalnych i wokально-instrumentalnych. Życie i twórczość kompozytora mogłyby również stać się tematem dysertacji doktorskiej, w której w sposób wszechstronny i kompleksowy zostałaby omówiona i zanalizowana jego twórczość w świetle muzyki polskiej okresu, w którym żył. Byłoby pożądane, aby w kolejnym suplemencie *Encyklopedii muzycznej PWM* (na litery kł) znalazło się przynajmniej uzupełnienie hasła o Łukaszewskim. Warto dodać, że w przygotowaniu jest obszerna, kilkutomowa *Encyklopedia Częstochowy*, w której — jak można przypuszczać — znajdzie się biogram Łukaszewskiego.

THE STATE OF RESEARCH ON THE LIFE AND WORKS OF WOJCIECH ŁUKASZEWSKI (1936–1978)

Summary

The literature about composer Wojciech Łukaszewski includes two books, nine scholarly articles, five theses, over 80 newspaper articles and web pages. The book by M. Łukaszewski (ed. WSP, Częstochowa 1997) contains a description of the life history and memories of W. Łukaszewski as well as a thematic catalogue of Łukaszewski's works. The book *Musical Interludes* is the first, complete edition of the collected journalistic work of Łukaszewski, which covers 126 reviews and 7 interviews. So far, nine scientific articles about Łukaszewski have appeared in scholarly journals in Częstochowa, Katowice, Bydgoszcz and Warsaw. Bibliographic entries about Łukaszewski are inscribed in: *Musical Encyclopedia of PWM*, the dictionary *Polish Composers between 1918–2000*, *Lexicon of Polish Music Teachers*, *International Who's Who in Music and Musicians* and others. A list of literature about the composer can be found at a webpage dedicated to him: www.lukaszewski.waw.pl

Trans. Bartłomiej Swobodziński

Keywords: article, composer, Częstochowa, encyclopedia, music journalism, Master's thesis, Wojciech Łukaszewski

Nota o Autorze: dr Marcin Tadeusz Łukaszewski, adiunkt na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych UKSW w Warszawie. Zainteresowania naukowe: polska muzyka chóralna o tematyce religijnej XX wieku, pianistyka i polska muzyka fortepianowa.

Słowa kluczowe: artykuł, Częstochowa, encyklopedia, kompozytor, praca magisterska, publicystyka muzyczna, Wojciech Łukaszewski